

Differentiatie 1978 en eerder

De tijden zijn voorbij dat schoolboeken tientallen drukken beleefden en decennia, soms honderd jaar en langer in gebruik bleven. Ik blader in *Kennzeichen D*, een leergang Duits die verscheen bij Wolters-Noordhoff vanaf 1978 en het lang niet slecht deed tot een stuk in de jaren tachtig. Menige oudere docent(e) Duits van nu moet er nog les uit gehad hebben, maar kan zich waarschijnlijk niet voorstellen er nu les mee te moeten geven.

Nieuw was toen differentiatie. Echt nieuw? Wie wat verder terugkijkt in de onderwijsgeschiedenis herkent iets. Voor ongeveer 1800 was dat de gewoonte zaak van de wereld. De standaardaanpak in de toenmalige scholen was 'hoofdelijk', dat wil zeggen individueel onderwijs. In één ruimte was iedere leerling bezig met zijn eigen taak, al of niet geholpen door medeleerlingen. Wie meende klaar te zijn, meldde zich bij de meester ter overhoring. Die beoordeelde en gaf een nieuwe taak. Met andere woorden: al ver voor 1800 volgde na uitvoering van een taak een diagnostische toets, op basis waarvan een volgende taak opgegeven werd als onderdeel van een gepersonaliseerd leertraject.

Maar het hoofdelijk onderwijs begon stigde een onrustig, ongeconcentreerd en inefficiënt leerklimaat. De leertaken beperkten zich tot het meest voor de hand liggende assortiment, vooral het van buiten leren en opzeggen van vaak maar halfbegrepen leerteksten. Individuele uitleg en begripscontrole kostten te veel tijd. Na de Bataafse omwenteling van 1795 kregen verlichte pedagogen het voor het zeggen, en zij ontwierpen de eerste Nederlandse

onderwijswetgeving. Onderdeel daarvan was een visionaire vernieuwing: het klassikale onderwijs. Scholen moesten gereorganiseerd en heringericht worden: niet meer de bestaande gezamenlijke studieruimte waarin leerlingen van alle niveaus elkaar konden helpen, maar afgescheiden klaslokalen waarin de meester met behulp van het schoolbord groepen van één niveau klassikale instructie kon geven. Deze externe differentiatie was een onderwijsinnovatie van formaat, die niet zomaar ineens tot stand kwam maar pas een halve eeuw later vrijwel overal gerealiseerd was, op de kleinste dorpschooltjes na.

Sindsdien klonk hardnekkig van tijd tot tijd de roep om interne differentiatie binnen de klas. Klassikaal onderwijs was ordelijker dan hoofdelijk onderwijs, efficiënter, bood mogelijkheden voor complexere leerinhouden. Maar de werkvormen beperkten zich tot het meest voor de hand liggende assortiment, vooral klassikale instructie en individuele, schriftelijke taken met klassikale controle. Daartoe leenden zich het best opgaven waarop maar één antwoord goed is, in het vreemdetalenonderwijs vooral grammatica en woordenschat.

Begin jaren zeventig stookte de overheid het differentiatievuurtje hoog op. In verband met een leerplichtverlenging in 1975 zou de driejarige mavo opgaan in de vierjarige, en om dat te realiseren werden alle zeilen bijgezet voor differentiatie binnen klassenverband (dbk). Daarop sprong *Kennzeichen D* in met een variant van het basis-herhalings-verrijkingstofmodel (bhv-model). Dat liet zich goed toepassen op de dominante

leerstof: grammatica en woordenschat. Bijvoorbeeld:

Ergänze Präsens, Imperfekt und den Gegensatz

- 1 arbeiten Jetzt ... du gut, früher ...
- 2 rechnen Jetzt ... er schnell, früher ...
- 3 reisen Jetzt ... er viel, früher ...
- 4 warten Jetzt ... ihr immer, früher ...
- (...)

(Maters, Bezem & Essen, 1978, p. 73-74)

Af en toe doken verschillende types verrijkingsoefeningen op, die soms uiteenlopende antwoorden uitlokten:

Beantworte die Fragen in ganzen Sätzen

- Was machtest du gestern
- 1 in der Buchhandlung?
 - 2 im Stadion?
 - 3 am Kiosk?
 - 4 in der Stadt?
 - (...)

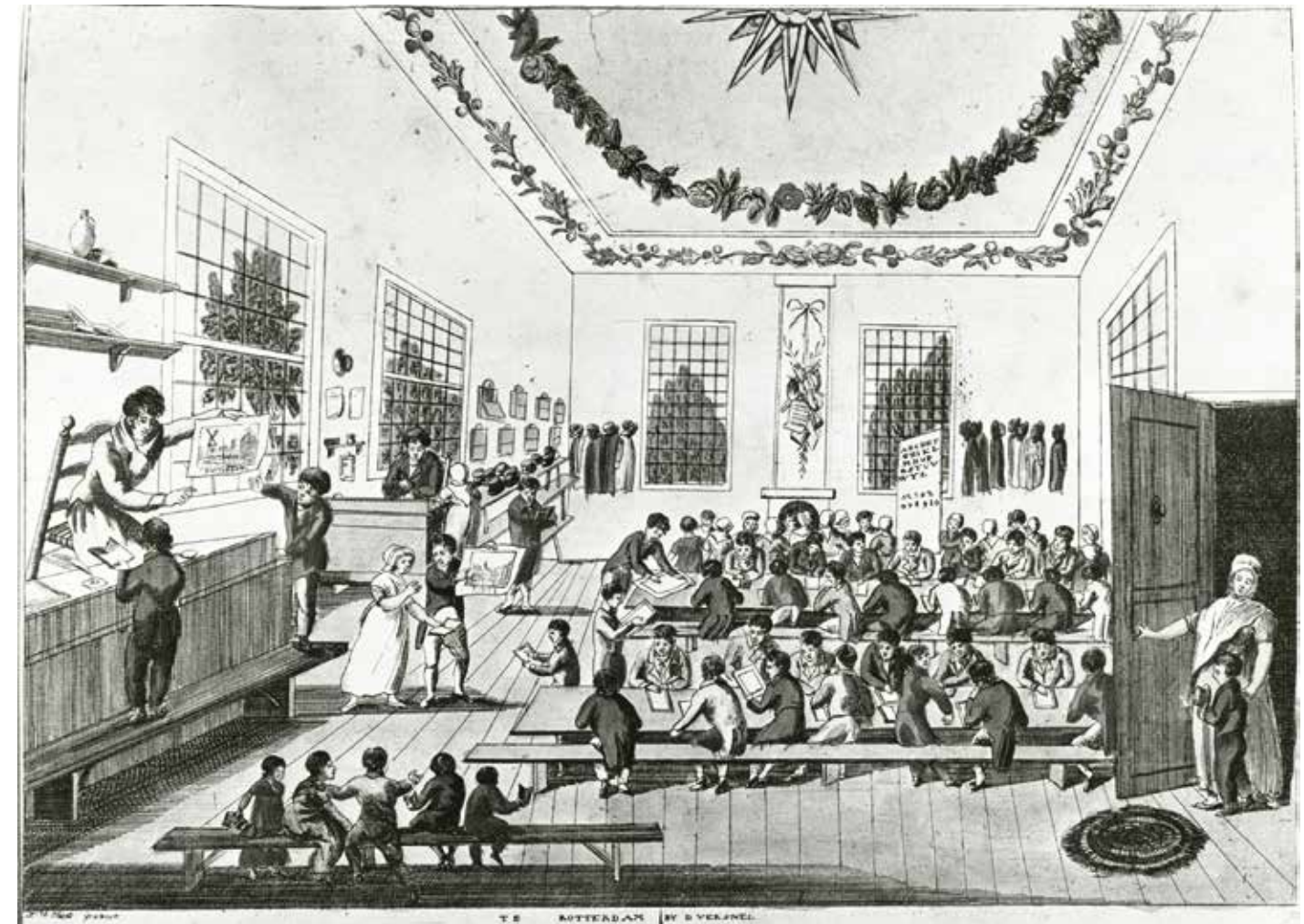
(Maters et al., 1978, p. 121)

Zouden veel docenten hun verrijkingsoefeningen feedback hebben gegeven op hun uiteenlopende antwoorden, terwijl hun basis- en herhalingsleerlingen nog bezig waren met andere oefeningen? Als lerarenopleider hoorde ik in die tijd dat in de lespraktijk maar weinigen van het differentiatieaanbod gebruikmaakten.

Uit de laatste Lektion van *Kennzeichen D* deel 2m, niveau mavo 4:

Übersetze

- 1 Volwassenen en jongeren werkten hier goed samen.
- 2 Een krant zonder advertenties wordt voor de lezers veel te duur.



Schooltafereel door Jacob Hugo Hoedt (circa 1810). De onderwijzer reikt een prent uit aan een leerling, terwijl een andere leerling een dergelijke prent aan een klasgenootje laat zien. Op deze prenten staan stadsgezichten van Rotterdam afgebeeld

3 Wie zonder werk is, zal dagelijks de aangeboden betrekkingen lezen.

4 Het is in Afrika gemakkelijk, als men de taal van de inheemsen spreekt.

(...)

(Maters, Bezem & Essen, 1979, p. 142)

Nog zin om met *Kennzeichen D* les te geven? Zeker de helft van de tijd ging naar grammatica.

Na *Kennzeichen D* duurde het niet lang tot de communicatieve benadering terrein won. Als de leerlingen authentieke teksten zouden lezen en beluisteren en communicatieve schrijf- en spreektaken zouden uitvoeren, zouden op natuurlijke wijze gedifferentieerde prestaties gele-

verd worden. De een zou meer begrijpen, de ander minder, de een zou meer en/of correcter schrijven en spreken, de ander minder. Maar gecommuniceerd zou er worden. Hoe op die zeer uiteenlopende prestaties feedback gegeven moest worden, kreeg minder aandacht. Zo kon het gepersonaliseerde leertraject van menige leerling weleens uitlopen op een eenzame dwaaltocht. Daar hielden veel docenten en leerlingen niet zo van. Grammatica en woordenschat bleven pièce de résistance in het vreemdetalenonderwijs, zij het dat het repertoire, de hoeveelheid bijbehorende oefeningen inclusief het aantal herhalingen flink werden gereduceerd.

Nu de *Gretchenfrage*: 'Nun sag, wie hast du's mit der Binnendifferenzierung? Du bist ein herzlich guter Mann, allein ich glaub, du hältst nicht viel davon.' Ik vrees dat menige docent(e) zal reageren zoals Faust op de vraag naar zijn *Religion*: ontwijkend. Hoe geef je elke leerling passende taken en passend commentaar en hou je toch de boel een beetje bij elkaar? Eén troost: de collega's in het hoofdelijk onderwijs voor 1800 hadden er ook moeite mee. EK

Maters, B.H., Bezem, J.C., & Essen, A.T.J. van. (1978). *Kennzeichen D: Arbeitsbuch 1*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Maters, B.H., Bezem, J.C., & Essen, A.T.J. van. (1979). *Kennzeichen D: Arbeitsbuch 2m*. Groningen: Wolters-Noordhoff.